

Guía Docente				
Datos Identificativos				2015/16
Asignatura (*)	Idioma Moderno 4: Portugués	Código	613G03060	
Titulación	Grao en Inglés: Estudos Lingüísticos e Literarios			
Descritores				
Ciclo	Período	Curso	Tipo	Créditos
Grao	2º cuatrimestre	Cuarto	Optativa	4.5
Idioma	Portugués			
Modalidade docente	Presencial			
Prerrequisitos				
Departamento	Galego-Portugués, Francés e Lingüística			
Coordinación	Samartin López-Iglesias, Roberto	Correo electrónico	roberto.samartin@udc.es	
Profesorado	Marques da Silva Cunha França, Patrícia das Dores Samartin López-Iglesias, Roberto	Correo electrónico	patricia.cunhafranca@udc.es roberto.samartin@udc.es	
Web				
Descrición xeral	Esta materia fornece formación de carácter teórico-práctico na descrición e uso instrumental da lingua portuguesa nas súas modalidades oral e escrita. O alumnado debe consolidar todas as competencias de usuario independente, encadrado no nivel avanzado (B2), de acordo co "Marco Común Europeo de Referencia para as Linguas".			

Competencias do título	
Código	Competencias do título
A8	Ter dominio instrumental oral e escrito dunha segunda lingua estranxeira.
A10	Ter capacidade para avaliar criticamente o estilo dun texto e para formular propostas alternativas e correccións.
A15	Ser capaz de aplicar os coñecementos lingüísticos e literarios á práctica.
B1	Utilizar os recursos bibliográficos, as bases de datos e as ferramentas de busca de información.
B3	Adquirir capacidade de autoformación.
B4	Ser capaz de comunicarse de maneira efectiva en calquera contorno.
B5	Relacionar os coñecementos cos doutras áreas e disciplinas.
B6	Ter capacidade de organizar o traballo, planificar e xestionar o tempo e resolver problemas de forma efectiva.
B7	Ter capacidade de análise e síntese, de valorar criticamente o coñecemento e de exercer o pensamento crítico.
B8	Apreciar a diversidade.
C2	Dominar a expresión e a comprensión de forma oral e escrita dun idioma estranxeiro.
C4	Desenvolverse para o exercicio dunha cidadanía aberta, culta, crítica, comprometida, democrática e solidaria, capaz de analizar a realidade, diagnosticar problemas, formular e implantar solucións baseadas no coñecemento e orientadas ao ben común.

Resultados da aprendizaxe			
Resultados de aprendizaxe		Competencias do título	
Demostrar dominio instrumental oral e escrito del portugués		A8	
Ser capaz de avaliar criticamente o estilo dun texto e de formular propostas alternativas e correccións.		A10	
Ser capaz de aplicar os coñecementos lingüísticos específicos na práctica comunicativa.		A15	
Demostrar que sabe utilizar recursos bibliográficos, bases de datos e ferramentas de busca de información.		B1	
Adquirir capacidade de autoformación.		B3	
Ser capaz de comunicarse de maneira efectiva naqueles contornos comunicativos propios do nivel previsto na materia.		B4	
Ser capaz de relacionar os coñecementos adquiridos na materia cos doutras áreas e disciplinas, nomeadamente coa literatura e a historia de Portugal.		B5	
Ter capacidade para organizar o traballo, planificar e xestionar o tempo e resolver problemas de forma efectiva.		B6	
Ser capaz de apreciar a diversidade, de analizar, sintetizar e valorar criticamente o coñecemento adquirido, así como de exercer o pensamento crítico.		B7	
		B8	

Dominar a expresión e a comprensión de forma oral e escrita do portugués, de acordo co nivel exigido na materia.			C2
Demostrar atitudes propias do exercicio dunha cidadanía aberta, culta, crítica, comprometida, democrática e solidaria, capaz de analizar a realidade, diagnosticar problemas, formular e implantar solucións baseadas no coñecemento e orientadas ao ben común.			C4

Contidos	
Temas	Subtemas
1. Relatar accións pasadas, presentes ou futuras. Expressar hipótese (condición irreal)	1.1. Imperfeito do Conxuntivo (I). Orações condicionais com "se" 1.2. Expressões idiomáticas que evidenciam aspetos asociados à cultura portuguesa
2. Expressar sentimentos, ordem, dúbida etc. Fazer comparacións reais, irreais e hipotéticas	2.1. Imperfeito do Conxuntivo (II). Orações dubitativas, completivas, conxuntivas e relativas de eventualidade. Orações exclamativas de desejo. Estruturas comparativas 2.2. Hábitos e modos de vida da juventude. Profissões inovadoras
3. Expressar accións eventuais no futuro. Exprimir hipótese (condición real)	3.1. Futuro do Conxuntivo (I). Orações condicionais com Imperfeito do Conxuntivo ou Futuro do Conxuntivo 3.2. Aspetos ligados ao traballo em Portugal e na União Europeia
4. Expressar idea de futuro. Exprimir condición total	4.1. Futuro do Conxuntivo (II). Orações temporais e concessivas. Conxugação pronominal mesoclítica 4.2. Turismo ecológico
5. Relatar fatos formais e informais. Enfatizar o discurso.	5.1. Infinitivo Pessoal Simples e Composto. Orações subordinadas adverbiais. Topicalização. Conxunções e locuções conxuntivas causais. Discurso directo e indirecto 5.2. Aspetos ligados à realidade dos países de língua portuguesa

Planificación				
Metodoloxías / probas	Competencias	Horas presenciais	Horas non presenciais / traballo autónomo	Horas totais
Lecturas	A10 B3 B7	1	3	4
Obradoiro	A8 A15 B1 C2	8	12	20
Prácticas a través de TIC	A8 B1	1	3	4
Presentación oral	B4 B5	2	2	4
Proba mixta	A8 A15 B4 B8 C2	2	15	17
Sesión maxistral	B7 B8 C4	10	10	20
Traballos tutelados	A8 A15 B6 C4	10	12	22
Discusión dirixida	B5 B7 C2	8	10.5	18.5
Atención personalizada		3	0	3

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientativo, considerando a heteroxeneidade do alumnado

Metodoloxías	
Metodoloxías	Descrición
Lecturas	Considérase ?lectura? calquera tipo de material (textos de manuais, xornais, revistas, foros de internet etc.) que o/a alumno/a terá que coñecer para a realización de certas actividades de maneira presencial ou non presencial.
Obradoiro	Os obradoiros son aulas centradas no desenvolvemento de prácticas de comprensión oral e lectora, e de produción oral e escrita (resolución de exercicios, corrección e elaboración de textos).
Prácticas a través de TIC	O/a alumno/a deberá facer uso das novas tecnoloxías para preparar actividades propostas nas aulas.

Presentación oral	A interacción oral será corrente nas sesións presenciais e poderán ser apresentados oralmente traballos ou actividades específicas. A calidade da lingua utilizada, os recursos e estratexias expositivas empregados, así como a clareza e arrumazón dos contidos vehiculados constitúen os principais elementos a levar en conta polo alumnado neste tipo de actividade.
Proba mixta	Consta fundamentalmente de unha proba escrita que permite avaliar coñecementos, capacidades, habilidades etc. en destrezas como a comprensión e a produción escritas. Pode combinar preguntas de resposta múltipla, de resposta breve, de ordenación, de asociación, de discriminación?
Sesión maxistral	As sesións maxistrais consistirán en exposicións orais de carácter fundamentalmente teórico á volta dos contidos básicos da materia. Nestas aulas utilizaranse diversos textos seleccionados especificamente para a análise e a comprensión dos contidos; resolveranse as dúbidas a respecto dos temas propostos e facilitarase bibliografía específica. Nestas sesións guiarase o alumnado no proceso de aprendizaxe e mostraranse recursos que faciliten o desenvolvemento do traballo autónomo.
Traballos tutelados	Baixo a coordinación d@ docente, @s alumn@s levarán a cabo diversas actividades, nomeadamente un traballo virado para a documentación e a redacción de contidos, organizados en pequenos grupos, a fin de produciren e partillaren información, coñecementos e habilidades.
Discusión dirixida	Actividades desenvolvidas polo alumnado en grupos pequenos, en que serán postos en práctica a expresión e a comprensión orais en lingua portuguesa. Serán presentados e comentados diversos temas baixo a supervisión d@ docente. Nestas sesións prestarase unha especial atención á participación activa do estudiantado.

Atención personalizada

Metodoloxías	Descrición
Traballos tutelados	Para a realización dos traballos tutelados, é fundamental que @s estudantes informen periodicamente tanto dos seus progresos como das súas dificultades co obxectivo de atinxir unha orientación adecuada. Alén diso, o/a estudante poderá realizar todo tipo de consultas a respecto de desenvolvemento dos traballos, quer no horario de atendimento quer por medio do correo electrónico.

Avaliación

Metodoloxías	Competencias	Descrición	Cualificación
Discusión dirixida	B5 B7 C2	As intervencións, orais e escritas, do/da estudante durante as sesións presenciais serán obxecto de avaliación, levando en conta especialmente os recursos comunicativos de cada alumno/a e a súa capacidade para resolver os problemas colocados.	10
Obradoiro	A8 A15 B1 C2	Serán realizadas actividades de diferente tipoloxía e con variados obxectivos (léxico, gramática, fonética, ...) destinadas a aumentar a capacidade comunicativa do estudiantado.	15
Presentación oral	B4 B5	Os/as alumnos/as terán que realizar unha proba oral, orientada á demostración da súa competencia comunicativa en lingua portuguesa.	10
Proba mixta	A8 A15 B4 B8 C2	Cada estudante deberá realizar unha proba mixta de comprensión oral e escrita e de produción escrita (exercicios, elaboración de textos breves), en que se avaliarán os coñecementos adquiridos tanto nas sesións maxistrais como nos grupos intermedios e pequenos.	40
Traballos tutelados	A8 A15 B6 C4	Serán avaliadas a corrección lingüística, as estratexias e procedementos expositivos utilizados, a participación ao longo dos traballos realizados nas sesións presenciais destinadas ao efecto, os contidos focados e os resultados do proceso ensino-aprendizaxe canto á consecución dos obxectivos procurados co "Traballo Tutelado". Valorarase especialmente a aprendizaxe colaborativa.	25

Observacións avaliación

Todas as actividades deberán ser entregadas de acordo cos prazos e os procedementos fixados no cronograma que o profesorado fornecerá ao alumnado no inicio das sesións e pendurará na plataforma moodle. Para superar a materia, o alumnado deberá atinxir unha cualificación igual ou superior a 5 puntos sobre 10. Igualmente, na proba mixta deberá obter como mínimo 4 puntos sobre 10, para poder sumar os restantes elementos avaliábeis.

O estudantado a tempo parcial e con dispensa académica realizará ou entregará as actividades obrigatorias nunha data concertada previamente co profesorado. Este alumnado deberá realizar e entregar as mesmas probas e exercicios que o restante e, se non puider asistir ás titorías, deberá pórse en contacto co profesor a través do correo electrónico.

Se houver criterios específicos de avaliación para algunha das tarefas propostas, estes serán oportunamente disponibilizados polo profesor responsábel pola materia na sala de aulas ou através do Moodle. O docente fornecerá, igualmente, as oportunas instrucións para o correcto desenvolvemento de cada unha das actividades previstas.

As persoas que non superaren a materia de acordo coa avaliación continuada deberán entregar en xullo, nas datas marcadas aos efectos de avaliación pola Facultade de Filoxía, os traballos que foren solicitados e superar tamén aquelas probas (orais e/ou escritas) marcadas polo profesorado responsábel da materia.

Será considerado Non Presentado aquel alumno ou alumna que non se presentar á proba mixta ou que non presentar ningunha das actividades previstas neste guía.

Fontes de información

Bibliografía básica	Casteleiro, J. M. (coord.) (2001): Dicionário da Língua Portuguesa (Lisboa: Verbo).Cintra, L. / Cunha, C. (1984): Nova Gramática do Português Contemporâneo (Lisboa: Sá da Costa).Costal,J. A. / Melo, A. S. (2003): Dicionário da Língua Portuguesa (Porto: Porto Editora).Monteiro, D. / Pessoa, B. (1993): Guia prático dos verbos portugueses (Lisboa: Lidel).Reis, N. / Berström, M. (1997): Prontuário Ortográfico e Guia da Língua Portuguesa (Lisboa: Notícias). S/A (2008): Acordo Ortográfico ? Guia Prático (Porto: Porto Editora). S/A (2008): Prontuário Ortográfico da Língua Portuguesa (Porto: Porto Editora).
----------------------------	--

Bibliografía complementaria	<p>Carmo, Leonete (2004): Olá! Como está? ? CD audio duplo (Lisboa: Lidel). Carmo, Leonete (2004): Olá! Como está? ? Livro de Textos (Lisboa: Lidel). Carmo, Leonete (2004): Olá! Como está? ? Livro de Actividades (Lisboa: Lidel). Coimbra, O. M. / Coimbra, I. (2000): Gramática Ativa 2 -versão portuguesa- (Lisboa: Lidel). Lemos, Helena (2003): Comunicar em Português (Lisboa: Lidel). Lemos, Helena (2011): Praticar Português - Nível Intermédio Segundo o Novo Acordo Ortográfico (Lisboa: Lidel). Malcata, Hermínia (2011): Guia Prático de Fonética - Acentuação e Pontuação -livro segundo o novo Acordo Ortográfico- (Lisboa: Lidel). Oliveira, C. (2007): Aprender Português 2. B1-B2 (Lisboa: Texto Editores). Oliveira, C. , Coelho, L. (2007): Aprender Português 2. B1-B2 . Caderno de Exercícios (Lisboa: Texto Editores). Oliveira, C. , Coelho, L. (2007): Gramática Aplicada, Níveis Intermédio e Avançado. B2-C1 (Lisboa: Texto Editores). Oliveira, C. , Coelho, L. (2008): Aprender Português 2. Compreensão Oral. B1-B2 (Lisboa: Texto Editores). Oliveira, C., Coelho, L. (2007). Aprender Português 3. B2 (Lisboa: Texto Editores). Pinheiro, M. C. (2007): Português ao vivo. Textos e exercícios . Nível 2 (Lisboa: Lidel). Ramos, E. (2006): Portugalizar. Português para galegosfalantes (Vigo: Xerais). Rosa, L. M. (2004): Vamos lá continuar! (Lisboa: Lide) S/A (2009): Bom Português (Porto: Porto Editora). Tavares, A. (2004): Português XXI - 3 (Lisboa: Lidel). Vaz, Rui (2011): Falas português? (Porto: Porto Editora). Vaz, Rui (2011): Falas português? Caderno de Atividades (Porto: Porto Editora).</p> <p>RECURSOS DISPONÍVEIS NA INTERNET</p> <p>Documentos orientadores: Conselho da Europa (2001). Quadro europeu comum de referências para as línguas. Lisboa: Edições Asa. http://area.dge.mec.pt/gramatica/Quadro_Europeu_total.pdf; Grosso, M.; Tavares, A.; Tavares, M. (2008). O Português para Falantes de Outras Línguas: o utilizador elementar no país de acolhimento, Lisboa, ANQ /DGIDC /IEFP: http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Basico/Documentos/referencial_independente.pdf; Grosso, M.; Tavares, A.; Tavares, M. (2009). O Português para Falantes de Outras Línguas: o utilizador independente, Lisboa, ANQ /DGIDC /IEFP. http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Basico/Documentos/referencial_independente.pdf; Grosso, M. (coord.); Soares, A.; Sousa, F.; Pascoal, J. (2011). QuaREPE - Documento Orientador. Lisboa: DGE. http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/EEstrangeiro/2012_quarepe_docorientador.pdf; Grosso, M. (coord.); Soares, A.; Sousa, F.; Pascoal, J. (2011) QuaREPE - Tarefas, Actividades, Exercícios e Recursos para a Avaliação. Lisboa: DGE. http://d3f5055r2rwsy1.cloudfront.net/images/stories/EPE_incricoes_2011_2012/quarepe/manual_quarepe_tarefas_versao_final_janeiro_2012.pdf; Programa Português Para Todos (Ppt): Beça, E.; Galvão, M. (2009). Manual de Português Técnico aplicado à área da Hotelaria e Restauração. Lisboa: IEFP: http://portal.iefp.pt/xeobd/attachfileu.jsp?look_parentBoui=36134660&att_display=n&att_download=y. Sítios institucionais: Instituto Camões: http://www.instituto-camoes.pt/Observatório da Língua Portuguesa: http://www.observalinguaportuguesa.org/pt; Comunidade dos Países de Língua Portuguesa: http://www.cplp.org; Instituto Internacional da Língua Portuguesa: http://iilp.cplp.org; Museu da Língua Portuguesa: http://www.museudalinguaportuguesa.org.br; Governo Português: http://www.portugal.gov.pt/pt/a-democracia-portuguesa.aspx; Portal do Cidadão: https://www.portaldocidadao.pt/home; Turismo de Portugal: https://www.visitportugal.com/pt-pt; Conselho Português para os Refugiados: http://www.cpr.pt/ple/materiais/; Universidade do Minho: http://www.uminho.pt; Fundação José Saramago: http://www.josesaramago.org; Pordata - Base de dados do Portugal contemporâneo: http://www.pordata.pt/Portugal; Rádio Televisão Portuguesa: http://www.rtp.pt/homepage/. Dicionários e recursos linguísticos: Dicionário Priberam: http://www.priberam.pt; Portal da Língua Portuguesa: http://www.portaldalinguaportuguesa.org/; Vocabulário Ortográfico Comum da Língua Portuguesa: http://voc.cplp.org/index.php; Dicionário Michaelis: http://michaelis.uol.com.br; Ciberdúvidas: http://ciberduvidas.sapo.pt; Livro de estilo do jornal Público: http://static.publico.pt/nos/livro_estilo/index.html; Corpus do português: http://www.corpusdoportugues.org/x.asp; Conjugame Net: http://www.conjuga-me.net; Dicionário de calão e expressões idiomáticas: http://natura.di.uminho.pt/~jj/pln/calao/dicionario.pdf. Sites e manuais para a aprendizagem da língua: Centro Virtual Camões: http://www.instituto-camoes.pt/cvc/aprender.html; Omniglot: http://www.omniglot.com/writing/portuguese.htm; Ensina RTP: http://ensina.rtp.pt; Português para nós: http://www.portuguesparanos.com/; Português para espanhóis (blogue): http://portuguesparaespanhois.blogspot.pt; CiberEscola da Língua Portuguesa: http://www.ciberescola.com; Espaço Língua Portuguesa (Porto Editora): http://www.portoeditora.pt/espacolingua/portuguesa/duvidas-da-lingua-portuguesa/destaque-duvidas-lp/; Programa ?Bom Português? (RTP): http://ensina.rtp.pt/dossie/como-se-escreve-em-bom-portugues/; Viagens Literárias</p>
------------------------------------	---

(blogue): <https://viagensliterarias.wordpress.com>; PortugueseLanguageGuide: <http://www.portugueselanguageguide.com>; ISL Collective: https://pt.islcollective.com/resources/search_result?Tags=PLE&searchworksheet=GO&type=Printables; Promethean Planet: <http://www1.prometheanplanet.com/pt/server.php?show=nav.21344>. Ferramentas de pronúncia: SitePal: http://www.oddcast.com/home/demos/tts/tts_example.php?sitepal; Prontuário sonoro RTP: <http://www.rtp.pt/wportal/sites/prontuario/index.php>. Ferramentas de tradução: Interactive Terminology for Europe (IATE): <http://iate.europa.eu/>; SDL: <http://www.freetranslation.com>; Google tradutor: <https://translate.google.pt>. Cultura: Efemérides: <http://cvc.instituto-camoes.pt/conhecer/efemerides.html#.VYrNymDWTy0>; Bases temáticas sobre Cultura Portuguesa: <http://cvc.instituto-camoes.pt/area-conhecer-bases-tematicas>; Dicionário histórico: <http://www.arqnet.pt/dicionario/>; Exposições virtuais: <http://cvc.instituto-camoes.pt/conhecer/exposicoes-virtuais.html>. A música portuguesa a gostar dela própria: <https://vimeo.com/channels/musicaportuguesa/videos>; Jornal de Letras, Artes e Ideias: <http://visao.sapo.pt/jornal-de-letras=s25193>; Portal da literatura: <http://www.portaldaliteratura.com>; Projeto Vercial: <http://alfarrabio.di.uminho.pt/vercial/index.html>. Imprensa: Diretório de imprensa escrita em Portugal: <http://www.prensaescrita.com/portugal.php>; Blitz (revista de música): <http://blitz.sapo.pt>; Expresso (jornal): <http://expresso.sapo.pt>; Jornal de Letras, Artes e Ideias: <http://visao.sapo.pt/jornal-de-letras=s25193>; Público (jornal): <http://www.publico.pt>; Visão (revista): <http://visao.sapo.pt>; Rádio Televisão Portuguesa: <http://www.rtp.pt/homepage/>.

Recomendacións

Materias que se recomenda ter cursado previamente

Idioma Moderno: Portugués/613G03051

Idioma Moderno 2: Portugués/613G03054

Idioma Moderno 3: Portugués/613G03057

Materias que se recomenda cursar simultaneamente

Materias que continúan o temario

Observacións

Todas as cuestións non contempladas explicitamente neste guía ou as eventuais dúbidas en relación co desenvolvemento da materia serán resolvidas polo profesorado no seu horario de atendimento, nas sesións presenciais ou no correo electrónico que figura no lugar correspondente deste guía docente.

(*A Guía docente é o documento onde se visualiza a proposta académica da UDC. Este documento é público e non se pode modificar, salvo casos excepcionais baixo a revisión do órgano competente dacordo coa normativa vixente que establece o proceso de elaboración de guías